

Rozdział 8

Pokojowe rozstrzygnięcie sporów międzynarodowych

I. Wprowadzenie

§ 1. Źródła. Regulacja prawnomiędzynarodowa dotycząca pokojowego rozstrzygnięcia sporów międzynarodowych zawarta jest w Karcie Narodów Zjednoczonych oraz Konwencji haskiej z 1907 roku o pokojowym załatwianiu sporów międzynarodowych. Brak jest współcześnie legalnej alternatywy dla metod pokojowych.

§ 2. Spór międzynarodowy. STSM 1924: różnica stanowisk odnośnie do elementów prawa lub faktów, konflikt poglądów prawnych lub interesów pomiędzy dwoma stronami. Strony sporu zobowiązane są do:

- 1/ poszukiwania sprawiedliwego rozwiązania w dobrej wierze i w duchu współpracy
- 2/ powstrzymania się od działań pogarszających sytuację, zwłaszcza od użycia siły
- 3/ art. 33 Karty Narodów Zjednoczonych nie wskazuje metod rozwiązywania sporów w układzie hierarchicznym

§ 3. Metody rozstrzygnięcia sporów. Wśród metod pokojowych metod rozróżnia się metody:

a) dyplomatyczne

- obejmujące jedynie zainteresowane państwa
- z udziałem podmiotów trzecich

b) sądowe

- z udziałem sądów międzynarodowych
- z udziałem sądów bądź trybunałów arbitrażowych.

§ 4. Metody dyplomatyczne

A. Negocjacje

- MTS: jeśli w odniesieniu do jakiejś kwestii zachodzi sprzeczność interesów i uprawnień państw pozostających w sporze, metodą najwłaściwszą pozwalającą na zrównoważone i sprawiedliwe jego rozstrzygnięcie są negocjacje
- Strony powinny przystąpić do bezpośredniej wymiany poglądów w kwestiach spornych w dobrej wierze
- Rozmowy powinny być prowadzone w sposób umożliwiający zawarcie sprawiedliwej umowy w ich wyniku; z obowiązku działania w dobrej wierze wynika konieczność gotowości państw na ustępstwa
- W razie gdy w toku negocjacji w rozsądnym terminie do porozumienia nie dojdzie – strony sięgają po kolejne metody, natomiast same negocjacje pomagają w sprecyzowaniu przedmiotu sporu
- "rozsądny termin" zależy od okoliczności konkretnej sprawy.

B. Mediacja

- w rokowaniach dyplomatycznych obok samych stron sporu uczestniczy podmiot trzeci: państwo – np. Watykan, organizacja międzynarodowa- np. Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, funkcjonariusz organizacji – SG ONZ
- zakres uprawnień mediatora określają same strony sporu
- jest neutralny wobec sporu, zadaniem jest ułatwienie osiągnięcia porozumienia
- jest doradcą i udziela zaleceń, ale nie jest sędzią ani arbitrem
- oferta mediacji nie powinna być uważana za akt o nieprzyjaznym charakterze

C. Dobre usługi

- z udziałem podmiotów trzecich
- jedyną rolą państwa świadczącego dobre usługi – umożliwienie kontaktu stronom pozostającym w sporze oraz doprowadzenie do ich rozmów; przydatne zwłaszcza w sytuacjach gdy strony sporu nie utrzymują stosunków dyplomatycznych
- gwarantuje bezpieczne miejsce spotkania, organizuje kontakt stron sporu, umożliwia organizacyjnie i technicznie podjęcie innych metod dyplomatycznych – np. negocjacji
- dawca dobrych usług nie proponuje rozwiązań, nie uczestniczy merytorycznie w rozstrzygnięciu sporu

D. Komisja śledcza (komisja badań)

- same strony powołują między sobą komisję śledczą, określają tryb jej powołania i działania, skład, miejsce działania, język postępowania, tryb podejmowania decyzji
- orzeczenie komisji ogranicza się do stwierdzenia faktów i nie ma charakteru orzeczenia arbitrażowego
- komisja na podstawie przeprowadzonych dowodów bada sytuację faktyczną, przedstawia stronom sporu sprawozdanie i wnioski
- strony mają swobodę co do tego, w jaki sposób wykorzystać raport
- komisja śledcza może być powołana także na potrzeby i w związku z inną metodą rozstrzygania sporu

E. Koncyliacja

- postępowanie ugodowe
- koncyliacja polega na zbadaniu sprawy przez komisję powołaną do tego ad hoc przez strony sporu albo stałą komisję
- komisja przedstawia konkluzje co do faktów lub prawa, ewentualnie niewiążące zalecenia dla stron, propozycje rozstrzygnięcia
- zazwyczaj każda ze stron powołuje swoich członków komisji oraz wspólnie określają zasady powoływania członków neutralnych, którzy powinni stanowić komisji większość
- koncyliacja jest bardziej sformalizowana niż mediacja, zwykle przedstawia się jedną wersją raportu
- na wszczęcie koncyliacji konieczna jest zgoda obu stron sporu; charakter zaleceń i propozycji - niewiążący

F. Rozstrzygnięcie sporów przez organizacje międzynarodowe

- organami uczestniczącymi w rozstrzygnięciu są Zgromadzenie Ogólne i Rada Bezpieczeństwa;
- W ramach ONZ rozstrzygane są spory poważne, mogące stanowić zagrożenie dla pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego
- **Rada Bezpieczeństwa ONZ** może się zająć sporem: z inicjatywy państw będących członkami ONZ, nawet jeśli nie są stronami sporu
- Państwa poza ONZ – tylko jeśli są stronami sporu
- Rada Bezpieczeństwa – z inicjatywy własnej/innych organów
- Rada Bezpieczeństwa wydaje zalecenia, sugestie
- Działania Rady Bezpieczeństwa są niewiążące dla stron sporu
- **Zgromadzenie Ogólne ONZ** – na jego forum spór może być wniesiony przez każde państwo oraz Radę Bezpieczeństwa
- Może wydać zalecenia dotyczące pokojowego rozstrzygnięcia sporu z zastosowaniem konkretnej metody
- Może powołać komisję śledczą

§ 5. Metody sądowe rozstrzygnięcia sporów międzynarodowych

A. Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości

- najważniejszym organem sądowym, kontynuator Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej
- działa na podstawie Karty Narodów Zjednoczonych, Statutu i Regulaminu
- 15 sędziów, wybierani przez Zgromadzenie Ogólne i Radę Bezpieczeństwa; siedziba w Hadze
- orzeka w sprawach **sporów prawnych**, wykładni traktatu, naruszeń prawa międzynarodowego, jakichkolwiek zagadnień prawa międzynarodowego
- orzeka w sporach prawnych, nie politycznych
- rozstrzyga spory **wyłącznie między państwami**
- przed Trybunałem nie może dojść do *non liquet* – sytuacji w której brak podstawy prawnej dla rozstrzygnięcia – w celu uniknięcia takiej sytuacji w art. 38 statutu odwołanie do ogólnych zasad prawa międzynarodowego uznanych przez narody cywilizowane i możliwość orzekania *ex aequo et bono* za zgodą stron

Zgoda na jurysdykcję Trybunału:

- już po zaistnieniu sporu przez zawarcie przez jego strony porozumienia o poddaniu sporu rozstrzygnięciu MTS – zgoda **ad hoc**
- zaakceptowanie skargi wniesionej przez drugą stronę sporu do MTS w sposób dorozumiany, poprzez przystąpienie do czynności procesowych przez Trybunałem – **forum prorogatum**
- na podstawie **klauzuli jurysdykcyjnej** zawartej w umowie – umowa musi być obowiązywać między stronami sporu; wszystkie one muszą być stronami statutu MTS

- złożenie jednostronnej deklaracji do SG ONZ (**klauzula fakultatywna**) – stwarza po stronie państwa ją składającego obowiązek do uczestniczenia w postępowaniu przed MTS gdy inne państwo wystąpi przeciw niemu. Deklaracja może być wycofana albo zmodyfikowana.
- jurysdykcja transferowana: MTS uznał za skuteczne wobec siebie także jednostronne deklaracje wyrażające zgodę na jurysdykcję, złożone przez państwa jeszcze przed STSM

Środki tymczasowe

- w razie konieczności MTS może w toku postępowania wskazać pewne środki tymczasowe służące zabezpieczeniu praw stron sporu – mają charakter wiążący

Postępowanie

- pierwsza faza: badanie jurysdykcji Trybunału
- możliwe jest dopuszczenie interwencji państwa trzeciego które nie jest stroną sporu, jeśli jego prawa mogłyby zostać przez postępowanie naruszone

Wyrok MTS jest wiążący dla stron

- mają obowiązek wykonania orzeczenia
- w razie niezastosowania się – RB może wydać stosowne zalecenia co do dalszego postępowania

Opinie doradcze

Poza sprawowaniem jurysdykcji spornej MTS może wydawać opinie doradcze. Opinię doradczą MTS może wydać na **wniosek Rady Bezpieczeństwa albo Zgromadzenia Ogólnego – w każdej kwestii prawnej. Inne ograny ONZ oraz organizacje wyspecjalizowane (one po uzyskaniu upoważnienia Zgromadzenia Ogólnego)** mogą wnieść do Trybunału o wydanie opinii **w kwestiach prawnych, które wyłoniły się w toku ich działalności.** Z wnioskiem o wydanie opinii **NIE może wystąpić państwo członkowskie ONZ.** Opinia doradcza ma **charakter niewiążący.**

B. Międzynarodowy Trybunał Prawa Morza

- utworzony na podstawie Aneksu VI do Konwencji o Prawie Morza z 1982
- siedziba w Hamburgu, 21 sędziów
- kompetencja przedmiotowa Trybunału obejmuje spory wynikłe ze stosowania Konwencji z 1982 roku; stronami postępowania mogą być tylko państwa będące stronami Konwencji
- orzeczenie Trybunału – ostateczne, wiąże strony

C. Arbitraż

- Konwencja haska: arbitraż międzynarodowy ma za zadanie rozstrzygnięcie sporów między państwami przez sędziów przez nie wybranych na zasadzie poszanowania prawa. Zastosowanie arbitrażu pociąga za sobą **obowiązek poddania się z dobrą wiarą jego wyrokowi**
- Podstawą arbitrażu zawsze – porozumienie między stronami: kompromis arbitrażowy (umowa) albo klauzula arbitrażowa zawarta w umowie
- Strony same ustalają sposób powoływania arbitrów, skład i procedurę
- Wyrok jest wiążący dla stron

- Procedura na ogół jest jednoinstancyjna
- Stały Trybunał Arbitrażowy – **od 1899 (konwencja haska)**, mało aktywny

Międzynarodowe Trybunały Karne oraz Europejski Trybunał Praw Człowieka zostały omówione w innej części opracowania.

II. Dokumenty

1. Karta Narodów Zjednoczonych

(Dz.U. z 1947 r., nr 23, poz. 90 z późn. zmian)

Art. 2. Dla osiągnięcia celów, wymienionych w artykule 1, Organizacja i jej członkowie powinni działać zgodnie z następującymi zasadami:

1. Organizacja opiera się na zasadzie suwerennej równości wszystkich swych członków.
2. Dla zapewnienia wszystkim członkom korzystania z praw i korzyści wynikających z przynależności do Organizacji, wszyscy oni powinni z dobrą wiarą wypełniać zobowiązania zaciągnięte przez nich zgodnie z niniejszą Kartą.
3. Wszyscy członkowie powinni załatwiać swe spory międzynarodowe przy pomocy środków pokojowych w taki sposób, że ani pokój międzynarodowy, ani bezpieczeństwo, ani sprawiedliwość nie będą wystawione na niebezpieczeństwo.
4. Wszyscy członkowie powinni w swych stosunkach międzynarodowych powstrzymać się od stosowania groźby lub użycia siły przeciwko nietykalności terytorium albo niepodległości politycznej któregośkolwiek państwa, lub wszelkiego innego sposobu, niezgodnego z zasadami Narodów Zjednoczonych.

Art. 33. 1. Strony w sporze, którego dalsze trwanie może narazić na niebezpieczeństwo utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, powinny przede wszystkim dążyć do jego rozstrzygnięcia w drodze rokowań, badań, pośrednictwa, koncyliacji, arbitrażu, postępowania sądowego, odwołania się do organów lub porozumień regionalnych, albo innymi sposobami pokojowymi stosownie do swego wyboru.

2. O ile Rada Bezpieczeństwa uzna to za niezbędne, wezwie strony do załatwienia sporu takimi sposobami.

Art. 34. Rada Bezpieczeństwa będzie władna poddać zbadaniu każdy spór albo sytuację, które mogłyby doprowadzić do tarć międzynarodowych albo wywołać spór, w celu ustalenia, czy dalsze trwanie sporu lub sytuacji nie grozi niebezpieczeństwem dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.

Art. 35. 1. Każdy członek Narodów Zjednoczonych może zwrócić uwagę Rady Bezpieczeństwa albo Ogólnego Zgromadzenia na wszelki spór lub sytuację w rodzaju tych, o których jest mowa w artykule 34.

2. Państwo, nie będące członkiem Narodów Zjednoczonych, może zwrócić uwagę Rady Bezpieczeństwa albo Ogólnego Zgromadzenia na wszelki spór, w którym jest ono stroną, pod warunkiem, że uprzednio przyjmie, w związku z tym sporem, zobowiązania o pokojowym załatwianiu sporów, przewidziane w niniejszej Karcie.

3. Postępowanie przed Ogólnym Zgromadzeniem w sprawach, na które zwrócono jego uwagę w myśl niniejszego artykułu, będzie się toczyło z uwzględnieniem postanowień artykułów 11 i 12.

2. Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości

(Dz.U. z 1947 r., nr 23, poz. 90 z późn. zmian)

Art. 34. 1. Tylko państwa mają prawo stawać jako strony przed Trybunałem.

2. Zależnie od regulaminu i w ramach jego postanowień, Trybunał będzie mógł żądać informacji od publicznych organizacji międzynarodowych w sprawach, znajdujących się na jego wokandzie; będzie on również mógł przyjmować takie informacje, dostarczane przez te organizacje z własnej inicjatywy.

3. Jeżeli w sprawie, która wpłynęła do Trybunału, nasunie się zagadnienie wykładni Statutu zasadniczego takiej publicznej organizacji międzynarodowej albo wykładni zawartej w jego ramach konwencji międzynarodowej, Pisarz obowiązany jest powiadomić o tym zainteresowaną publiczną organizację międzynarodową i przesłać jej odpisy całej procedury pisemnej.

Art. 36. 1. Orzecznictwu Trybunału podlegają wszelkie spory, które doń wniosą strony, oraz wszelkie sprawy wyraźnie wymienione w Karcie Narodów Zjednoczonych albo w obowiązujących traktatach i konwencjach.

2. Państwa, będące stronami w niniejszym Statucie, mogą w każdym czasie oświadczyć, że, w stosunku do każdego innego państwa, które przyjęło takie same zobowiązanie, uznają za przymusową ipso facto i bez specjalnego porozumienia, jurysdykcję Trybunału w sporach natury prawnej, dotyczących:

a) wykładni traktatu;

b) każdej kwestji prawa międzynarodowego;

c) rzeczywistości każdego faktu, który, o ile by został stwierdzony, stanowi pogwałcenie zobowiązania międzynarodowego;

d) rodzaju lub wysokości odszkodowania należnego za zerwanie zobowiązania międzynarodowego.

3. Deklaracja wyżej wymieniona może być bezwarunkowa, albo pod warunkiem wzajemności ze strony kilku lub pewnych określonych państw, albo wreszcie złożona tylko na pewien okres czasu.

4. Deklaracje takie będą składane Sekretarzowi Generalnemu Narodów Zjednoczonych, który prześle ich odpisy państwom, będącym stronami w niniejszym Statucie, oraz Pisarzowi Trybunału.

5. Deklaracje, które były złożone stosownie do artykułu 36 Statutu Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej i które są jeszcze w mocy, będą uchodziły, tak jak to się dzieje w stosunkach pomiędzy stronami niniejszego Statutu, za przyjęcie przymusowej jurysdykcji Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości aż do ich expiracji i stosownie do ich brzmienia.

6. W razie sporu o to, czy dana sprawa podlega jurysdykcji Trybunału, rozstrzyga Trybunał.

Art. 38. 1. Trybunał, którego zadaniem jest orzekać na podstawie prawa międzynarodowego w sporach, które będą mu przekazane, będzie stosował:

- a) konwencje międzynarodowe, bądź ogólne, bądź specjalne, ustalające reguły, wyraźnie uznane przez państwa spór wiodące;
- b) zwyczaj międzynarodowy, jako dowód istnienia powszechnej praktyki, przyjętej jako prawo;
- c) zasady ogólne prawa, uznane przez narody cywilizowane;
- d) z zastrzeżeniem postanowień artykułu 59, wyroki sądowe tudzież zdania najznakomitszych znawców prawa publicznego różnych narodów, jako środek pomocniczy do stwierdzania przepisów prawnych.

2. Postanowienie niniejsze nie stanowi przeszkody, aby Trybunał mógł orzekać ex aequo et bono, o ile strony na to zgadzają się.

Art. 59. Wyrok sądu wiąże tylko strony będące w sporze i tylko w stosunku do danego sporu.

Art. 60. Wyrok jest ostateczny i nie podlega odwołaniu. W przypadku sporu co do znaczenia lub zakresu wyroku, Trybunał powinien dać swą interpretację na żądanie każdej ze stron.

III. Kazusy

Kazus 1

Tajlandia wniosła skargę przeciwko Wietnamowi do Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości. Skarga dotyczyła naruszenia przez Wietnam postanowień umowy zawartej pomiędzy stronami. Tajlandia przyjęła w 1995 roku klauzulę fakultatywną Trybunału zgodnie z art. 36 § 2 Statutu Trybunału (zgoda ante hoc), Wietnam przyjął kompetencję Trybunału do rozpatrzenia tego sporu post hoc. Umowa pomiędzy Tajlandią i Wietnamem – której dotyczy spór – jest umową dwustronną, zawartą pomiędzy stronami w 1997 roku, zarejestrowaną, ale nie publikowaną jeszcze w United Nation Treaty Series (Serii traktatowej Narodów Zjednoczonych).

Czy Trybunał może rozstrzygać tę sprawę?

Kazus 2

Austria, Szwajcaria, Włochy i Liechtenstein zawarły w 1985 roku konwencję dotyczącą ograniczania transportu drogowego w rejonie Alp Wysokich. W sześć lat po zawarciu tej konwencji, na tle jej interpretacji pomiędzy Austrią i Szwajcarią zawiązał się spór, który – po nieudanej koncyliacji – trafił w 1995 roku do Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości. W toczącym się procesie Włochy skorzystały z prawa interwencji, zaś Liechtenstein z tego prawa nie skorzystał. Po kilku latach od wydania przez MTS wyroku, na tle interpretacji przedmiotowej konwencji, nawiązał się spór pomiędzy Włochami i Liechtensteinem. Włochy domagały się od Liechtensteinu, aby interpretował konwencję zgodnie z wykładnią zawartą w wyroku wydanym przez MTS w sprawie pomiędzy Austrią i Szwajcarią. Liechtenstein odpowiedział, że nie jest związany dokonaną interpretacją.

Czy Liechtenstein miał rację?

Kazus 3

W 1987 roku Indie, Pakistan, Bangladesz, Indonezja, Birma i Tajlandia zawarły konwencję o ochronie praw człowieka, w której między innymi zobowiązywały się do wprowadzenia całkowitego zakazu tortur. Jednakże w Tajlandii postanowienia tej konwencji były notorycznie łamane, zwłaszcza w postępowaniach dotyczących handlu narkotykami. W 1996 roku *Amnesty International* zaskarżyła Tajlandię do Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, oskarżając władze tajskie o łamanie konwencji z 1987 roku oraz norm zwyczajowego prawa międzynarodowego.

Czy skarga (complain) złożona przez Amnesty International będzie skutkowałą wszczęciem postępowania przeciwko Tajlandii?

Kazus 4

Spór toczący się pomiędzy Mozambikiem i Botswaną od wielu lat jest w fazie rokowań. W ostatnim czasie, ze względu na długotrwały impas i zerwanie rokowań dotyczących rozwiązania sporu, Zimbabwe zaproponowało na drodze dyplomatycznej, iż ułatwi obu stronom wszczęcie rokowań bezpośrednich. Na spotkaniu przedstawicieli Mozambiku i Botswany, zorganizowanym w Harare na zaproszenie premiera Zimbabwe Yahayi Daali, Zimbabwe zdecydowało się wziąć udział w podjętych negocjacjach. Początkowo negocjacje z udziałem mediatora toczyły się w dobrej atmosferze, jednak punktem zwrotnym okazało się ujawnienie przez Mozambik faktu, iż mediator - Zimbabwe - jest żywotnie zainteresowany pewnym aspektem istniejącego od lat sporu pomiędzy Mozambikiem a Botswaną i w tym zakresie zdecydowanie nie jest bezstronne, lecz usiłuje, używając wszelkich środków dyplomatycznych, doprowadzić do uzyskania korzystnego głównie dla siebie rozwiązania sporu.

Czy któraś ze stron sporu może odstąpić od mediacji? Jeśli tak, to która?